

Lucian COMȘA

EVOLUȚIA SIMBOLISTICII ARBORELUI SACRU PE COSTUMUL POPULAR DIN COMĂNA, JUDEȚUL BRAȘOV

Arborele cosmic – fiind, în ideea lui primordială și elementară, „conceptul mitologic care include în conținutul lui întregul cosmos figurat sub emblema unui arbore”¹ – reprezintă tot ceea ce înseamnă existență, principiu activ, viață. Înrudit cu acesta, arborele ceresc reprezintă forța terestră, simulacru al copacului lumii și apoi al coloanei ce sprijină bolta cerească, arbore de legătură între ceilalți doi (arborele cosmic și arborele vieții). Arborele vieții, cel de-al treilea concept al dendrolatriei, reprezintă închiderea ciclului prin simbolizarea nemuririi spirituale², fiind direct legat de ceilalți doi, interacțiune între spiritualitatea cosmică și cea terestră reprezentată de viață prin oameni și spiritul lor.

În lucrarea de față am încercat să găsim legăturile între cele trei concepte, ajutându-ne de simbolistica existentă pe costumul popular românesc, mai exact pe cel ardelenesc din subzona etnografică și culturală Comăna, județul Brașov, loc de confluență a Țării Oltului cu Țara Făgărașului și cu Târnavele³.

Practica ritualului veșmintelor își are originea, pare-se, după bogatele descoperiri arheologice⁴, în epoca bronzului, atunci când țesutul ritual a delimitat rosturile veșmintelor de cele ale hainelor termoizolatoare⁵ prin așezarea simbolurilor doar pe veșmintele sacre.

Cultul arborilor are origini mult mai vechi, în paleoliticul superior, trecând prin mai multe etape de protejare și substituire (fig. 1)*.

Referitor la substituire, trebuie menționat că arborele sacru primordial a fost bradul, la daci acesta menținându-se ca simbol dendrolatric principal⁶, fiind

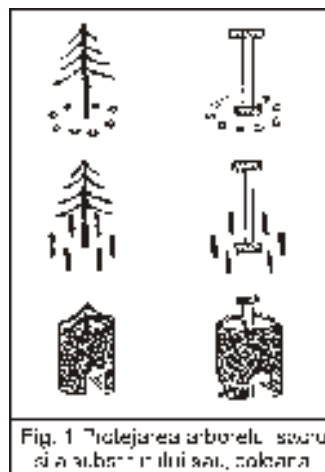

Fig. 1 Evoluția arborele sacru și a substituirii sale, zăcăra

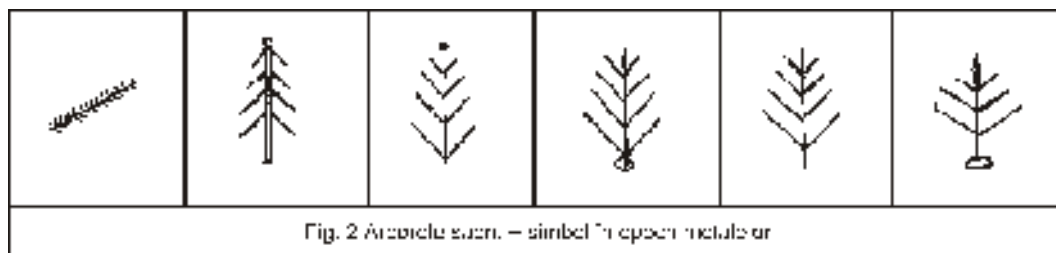

Fig. 2 Arborele sacru – simbol în epoca metalelor

¹ Romulus Vulcănescu, *Coloana cerului*, București, 1972, p. 33

² *Ibidem*

³ N. Dunăre, C. Catrina, *Portul popular românesc de pe Târnave*, Brașov, 1968

⁴ M. Petrescu-Dâmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977; I. Glodariu, Fl. Costea, I. Ciupea, *Comăna*

de Jos – Așezările de epocă dacică și prefeudală, Brașov, 1980

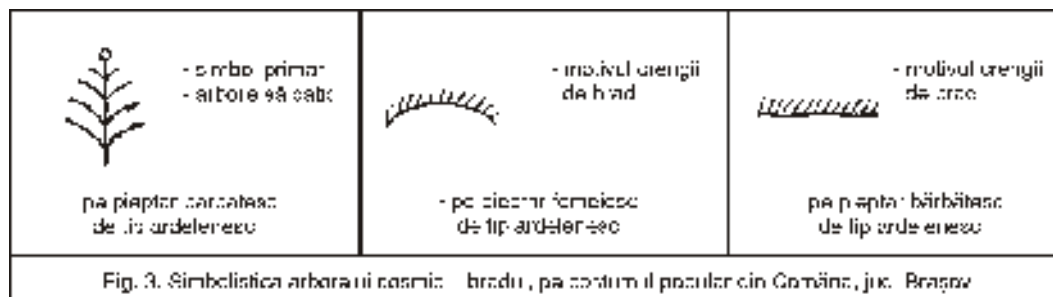
⁵ Virgil Vasilescu, *Simboluri patrimoniale*, București, 1998, p. 99-100

* cfr. R. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 31

⁶ R. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 35, 42 fig. 153

** cfr. V. Vasilescu, *op. cit.*, p. 112

reprezentat mai ales ca arbore cosmic (fig. 2)**. Arborele cosmic apare simbolizat mai ales pe pieptarele de tip ardelenesc în subzona Comăna, așezare cu un bogat repertoriu arheologic din

perioada dacică⁷ (fig. 3).

La începuturi, arborele sacru a luat forma arborelui cosmic datorită legăturii primordiale stabilite între om și divinitate, mărturie fiind și invocația: „Ajuta-mă, brade,/ Atotstăpânitor,/ Să urc până-naltul cerului,/ În raiul luminii,/ Să cobor până-n fundul pământului,/ În iadul întunericului”⁸.

Astfel bradul, arbore sălbatic, simbolizând exact ceea ce omul primitiv dorea de la divinitate, și anume putere, mândrie și protecție, a fost primul arbore sacru, fiind des întâlnit în leagănul vechilor civilizații europene. Conform lui Julius Teutsch, numele măștii de *boriță*⁹ vine de la termenul slav *bor*, care înseamnă și brad¹⁰, relevând un aspect străvechi al dendrolatriei locale preluat și dezvoltat în perioada medievală timpurie, în contextul trecerii la noi concepte ideologice și culturale.

O dată cu trecerea la sedentarism s-a trecut la o nouă etapă a dendrolatriei, arborele ceresc începând să capete un rol din ce în ce mai important. Astfel, s-a făcut trecerea de la arborele sălbatic la cel domestic, dătător de hrană, și mărul¹¹ a început în acest fel să fie invocat în ritualurile de inițiere magico-religioasă: „Bade, de ți-o fi de mine dor,/ Să sădești un merișor,/ De ți-o fi de mine-aminte,/ Merișorul ți s-o prinde,/ La mine dac-ai gândi,/ Merișorul ți-o-nflori,/ Pe mine de m-oi uita,/ Merișorul s-o usca”¹².

Pe costumul popular din Comăna, simbolistica arborelui ceresc se păstrează mai ales pe pieptarele bătrânești (pieptare „înfundate în față”, tip Brașov)¹³ (fig. 4 a, b)¹⁴.

Trecerea de la arborele sălbatic la cel fertilizator a fost un pas important, astfel arborele sacru a venit din sălbăticie în ograda omului, în grădina lui, având, pe lângă funcția sacră, și una materială, prin asigurarea hranei. Întâi mărul sălbatic a avut un rol deosebit prin folosul său în

⁷ I. Glodariu, Fl. Costea, I. Ciupea, *op. cit.*

⁸ Informație teren Transilvania, jud. Alba, 1937, cf. R. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 111

⁹ Borița, sinonimă cu Turca – mască zoomorfă reprezentând divinitatea care moare și renaște împreună cu timpul, întâlnită de Anul Nou la cetele de flăcăi din sudul și sud-estul Transilvaniei; cf. Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an*, București, 1997.

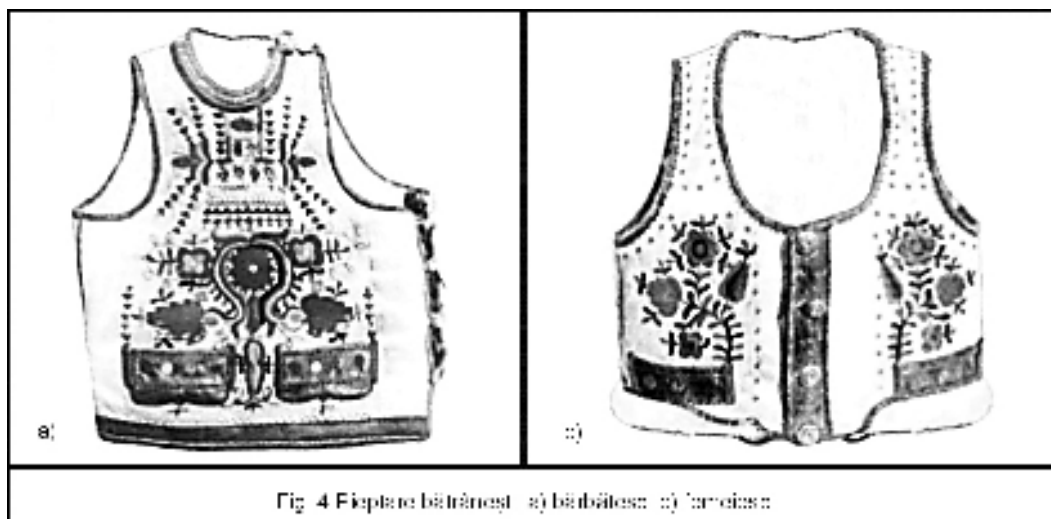
¹⁰ Julius Teutsch, *Die Boritzanz*, în “Jahrbuch des Siebenburghische”, XXIII, Jahr 03, Hermannstadt, p. 43-54

¹¹ Vasile Lovinescu, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, București, 1993, p. 111

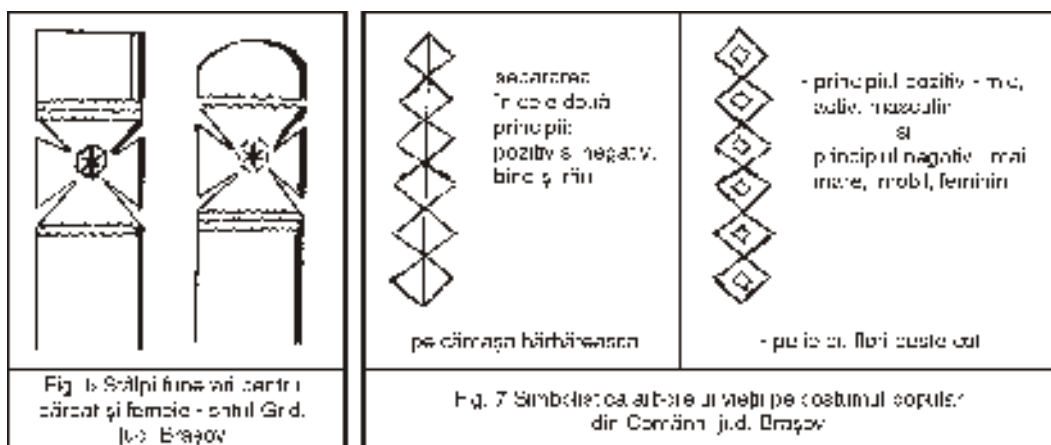
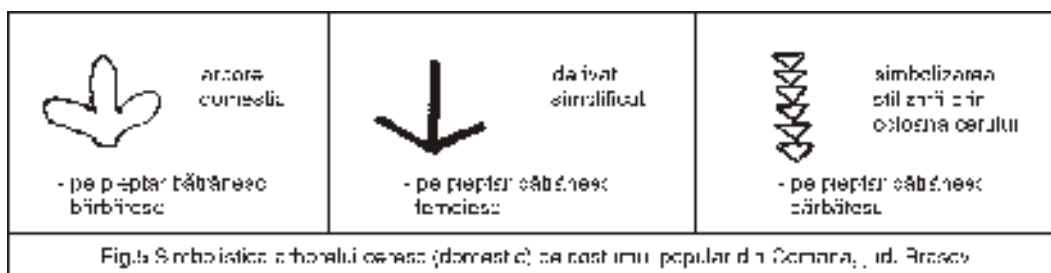
¹² Mija I. Eugenia (34 ani), Comăna de Sus, 1950, cf. Cornel Comșa, *La fântâna dorului*, Brașov, 1975, p. 118

¹³ C. Comșa, *op. cit.*, p. 34-45

¹⁴ cfr. C. Comșa, *op. cit.*, planșa IV și VI

alimentația ciobanilor și a celor săraci, măr care, domesticit apoi, a căpătat importanță cultică, mai întâi ca arbore totem și mai apoi ca arbore sacru.¹⁵

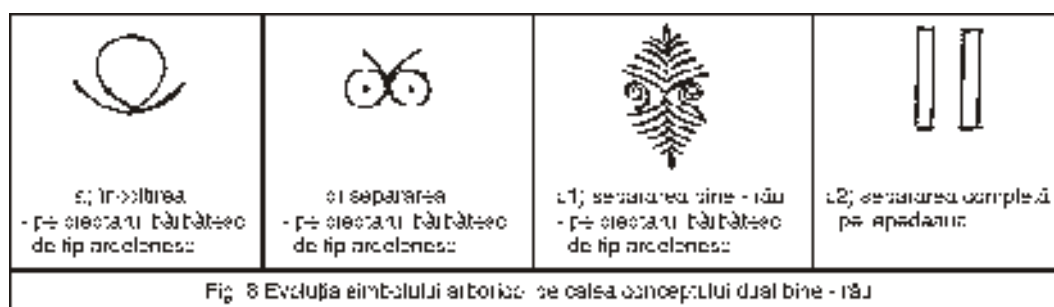

¹⁵ Tr. Herseni, *Cetele de feciori în Țara Oltului*, București, 1968

În sud-estul Europei, implicit și în țara noastră, arborii sacri vii din vatra satului au fost treptat înlocuiți prin derivate arborigene – coloane și stâlpi – reprezentând în conștiința mitologică a autohtonilor fie spiritul antropomorfic, fie cel fitomorfic al arborelui cosmic sau celest.¹⁶ Se trece așadar spre cea de-a treia etapă a dendrolatriei, cea care încheie ciclul (fig. 11), prin intrarea în funcție a celui de-al treilea concept, cel de arbore al vieții, care face legătura între spiritualitatea terestră și cea cosmică (fig. 6*, 7).

Geniul creator al țaranului și profunda gândire filosofică înnăscută scot în evidență o asociere deosebită pentru a reprezenta copacul vieții. E asociat rombul – simbol al spiritului, al vieții și al fertilității¹⁷ – cu coloana cerului, exprimând funcția dublă a copacului vieții (fig. 7). (A se vedea și *Coloana Infinitului* a lui Constantin Brâncuși.)

Pe o altă linie evolutivă, paralelă cu prima, simbolistica arborelui sacru s-a dezvoltat pe principiul dualismului bine-rău, dualism care de asemenea încheie un ciclu. Începutul e

reprezentat prin încolțirea din sămânță unică a celor doi arbori care reprezintă conceptual cele două principii, bine și rău¹⁸ (fig. 8 a). După o presupusă evoluție, acești doi arbori dau naștere la două semințe gemene, care vor încolți fiecare (fig. 8 b), acesta reprezentând cel de-al doilea pas spre despărțirea definitivă (fig. 8 c1, c2) sugerată simbolic prin două coloane, intuind cele două căi ale cunoașterii.

Pe o a treia scară evolutivă, aceea de la simbolul primar la stilizare, ingeniozitatea reprezentării simbolice a arborelui sacru uimește cu adevărat. Pe pieptarul bărbătesc de tip ardelenesc de la Comăna (fig. 10) apare un simbol care condensează ca un rezumat celelalte două evoluții paralele prezentate, triciclul arbore cosmic, arbore ceresc și arbore al vieții și dualismul bine-rău (fig. 8 c1, 9 a). Acest simbol face legătura cu cea de-a treia lume, cu Thanatos-ul^{**}, prin simbolizarea a doi arbori sacri – unul cu rădăcinile pe pământ, sprijinitor al boltei cerești și care-și întinde crengile spre cosmos, și unul cu rădăcinile în cer și ramurile pe pământ, simbolizând legătura celor două lumi

¹⁶ R. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 29-30

* cfr. Lelia Rădulescu, *Recuzita ceremonială a obiceiului funerar în Țara Oltului, în Cumidava, XV-XIX*, Brașov, 1995, p. 289

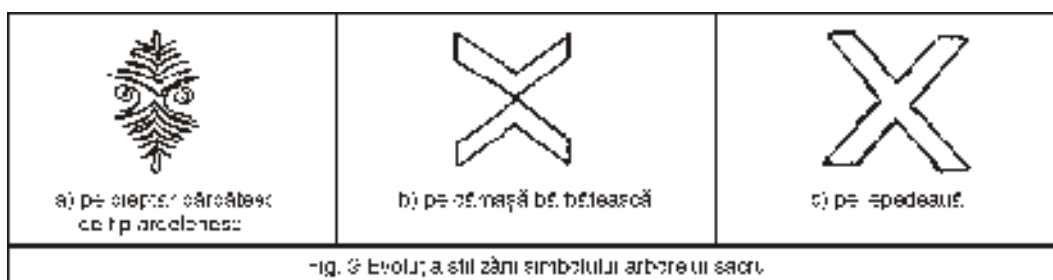
¹⁷ V. Vasilescu, *op. cit.*, p. 63, 94, 104 tabel

¹⁸ A se vedea concepția hindusă referitoare la nașterea universului din „boaba spumii”, întâlnită de altfel și în creația marelui Eminescu.

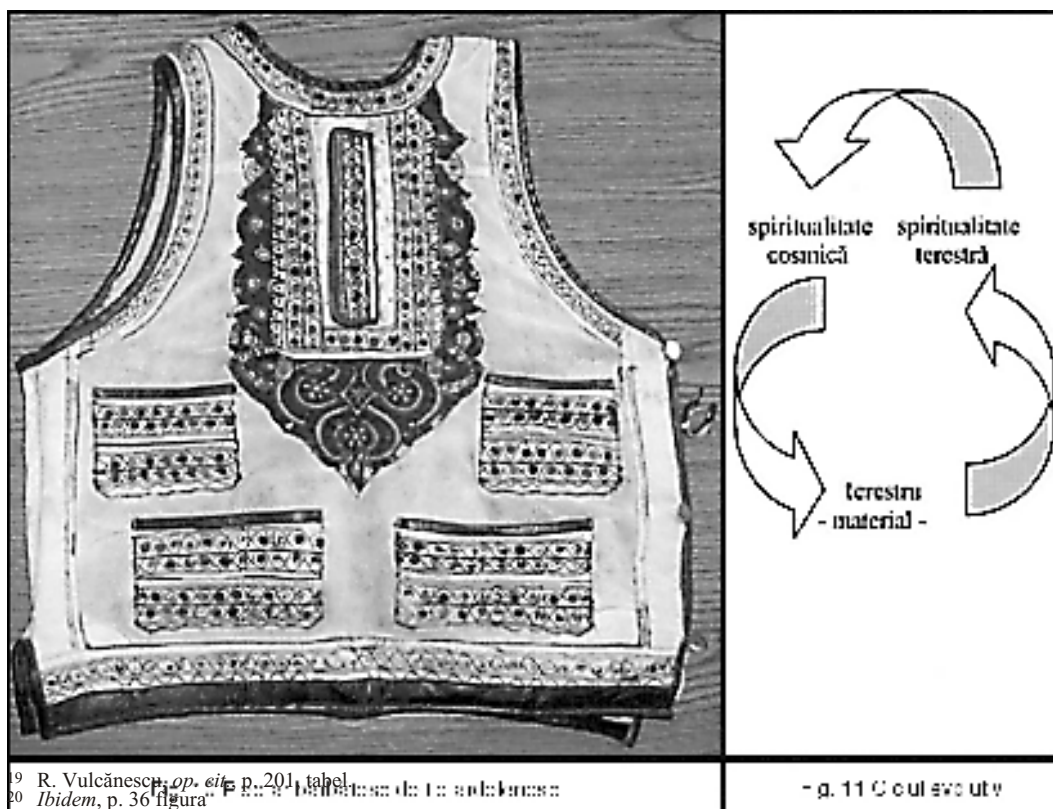
** Șeolul biblic, locuința morților.

spirituale.¹⁹ Prin același simbol e sugerată și reîntoarcerea la simbolistica primordială, în stadiu final evolutiv, încheind astfel ciclul.²⁰

A doua etapă a stilizării o găsim prezentă pe cămașa bărbătească (fig. 9 b), iar ultimul stadiu,

cel final, pe lepedeauă (fig. 9 c).

Ultimele două stadii semnifică un fapt extrem de important pentru însăși existența umană – trecerea de la simboluri la semne, de la reprezentare la scriere.

Prin acest studiu s-ar putea demonstra originea ideatică a literei **X**, dar fiecare literă are la rândul său o semnificație inițial simbolică, astfel *puterea cuvântului* ar putea fi mai mult decât un concept.

Sursele ilustrațiilor:

Fig. 1 – R. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 31

Fig. 2 – V. Vasilescu, *op. cit.*, p. 112 tabel

– R. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 81 tabel

Fig. 4 – C. Comșa, *op. cit.*, planșa IV, VI

Fig. 6 – L. Rădulescu, *op. cit.*, p. 289

Fig. 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11 – cfr. autor